

نامہ کہی میر جہلادہت بہ درخان
بہ مستہ فا کہ مال و
خوہند نہ وہ یہ ک۔۔ نووسینی/ جوان
شہخ۔۔ و رگہہ نی/ ئاک
ء بدوہہ

مانگی ئەیلولی ساڵی 1990 ئەو نامەییە میر جەلادەت بەدرخان بە
مستەفا کەمال ئەتاتورکی نووسی بوو، لەلایەن رهوشەن بەدرخان لەژێر
ناوی (نامەیهك بۆ سەرێك كۆماری تورکیا، بەشێوەیەکی مستەفا کەمال پاشا)
بەوەرگێڕاوی بۆ سەر زمانی عەرەبی و لەشێوەی کتێبی 71 لاپەڵە
مەم ناوەندی لەدەزگای (دلاوەر زەنکی) بۆ وێستەرێکێک،
لێکدانەوە و هەڵسەنگاندن:

میر جه لادەت لە دەستپێکی نامە کەیدا رووخسارەکانی نەتەوەی کورد وەک سەرجهەم نەتەوەکانی دیکە دنیا بە دیار دەخا و هه‌کار و مه‌به‌ستی نووسینه‌کەشی دە به‌ست. تەوێ به‌جا دانێ لـبـوردنی گشتی له‌سهرتاسه‌ری وڵات و به‌بـه‌ی جه‌زنی دـ ساـهـی دروستکردنی کـماری تورکیا و کـمـه‌كـه‌ی کاری دیکه‌وه. له‌دوایدا به‌هه‌دانەوێ چه‌ند لاپه‌هیه‌ك له‌مـژووی نەتەوەکە، چووێ ته‌ ناو باس و ئاماژە بەوێ کردووێ (ئەحمەدی خانـ) ی شاعیر، یه‌که‌م موژده‌به‌خشی نەتەوایه‌تی کورده‌ و له‌شاکاره‌ نهمه‌که‌ی (مه‌م و زین) دا به‌وونی ئـو هه‌سته‌ به‌دیار ده‌که‌و. ئینجا هاتـ ته‌ سهر باسی راپه‌ینه‌کانی گه‌لی کورد و تـیدا لایه‌نه‌کانی کـشه‌که‌ی به‌درـژایی مـژوو له‌سهر شـوێ تـایه‌فه‌گه‌ری ئایینی و یاخیبوونی خـاـیه‌تی، وەک ئه‌و شـوێ هاوچه‌رخه‌ی که‌ ئه‌وسا له‌ئارادا بووه‌، ده‌ربـیـوه. له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ ده‌ره‌نجامی سەرجه‌م هه‌و و راپه‌ینه‌کانی، به‌ده‌ربه‌ده‌ربوون هـ‌ناوه‌تەوێ که‌ دووچاری کـمـه‌گه‌ی کورده‌واری بوون، به‌هه‌موو چین و توـژـه‌کانیه‌وه‌، هه‌روه‌ک ده‌فه‌رموـت : “له‌کاتی گه‌شتـکم به‌کوردستاندا سا‌ی 1919 تووشی یه‌کـه‌ی له‌و کاروانه‌ کـچـکـراوانه‌ بووم که‌ له‌شاری حه‌لب هاتبوون و به‌ره‌و شوـنی خـیان ده‌گه‌ـانه‌وه‌. له‌قسه‌کانیان ده‌رکه‌وت له‌کاتی ده‌ربه‌ده‌ربوونیان ژماره‌یان 4485 که‌س بوو که‌چی ته‌نیا 255 که‌سه‌یان مابونه‌وه‌”. هه‌روه‌ها له‌نامه‌کەیدا رووداوـکـ ده‌گه‌ـته‌وه‌ که‌ رـژنامه‌نووسـکـ بـی باسکردووێ و نه‌شیویستووێ ناوی به‌ـنـرت تا خاکی

تورکیا جڏهن ملات، له بهر گرنگی باسه که به ته وای ده یخهینه وو
 “له نزیك ٿو شو ٿی کارمان تڏا ده کرد د ٻه کی خامش هه ٻه و تپوو.
 زار جار ٿی مه به سواری و ٻاخ رومان تڏه کرد. تا ئاشنا یه تیمان
 له گه ٻیا و ٻکی کورد پیدا کرد که ته مه نی 102 سا ٻو. هه ر جار هی
 که ده چوینه ٿو ئا واییه چندان کا ترم ٻرمان له گه ٻ ٿو ٻیا وه
 دنیا دیده به سهر ده برد، جار ٻکیان پاش تڏپه ٻوونی دوو هه فته
 غریب ٻمان کرد و سوار ٻوین به ره و ئا واییه که. مامه ی کورد هه ر که
 چاوی به ٿی مه کهوت بزه یه سهر رووی، به ٻام سهره تا هه ٻهستا و
 به ره و ٻوومان نه هات و دا وای ل ٻوردنی ل ٻمان کرد که روانیمان
 قاچه کانی ئا و سا وه و له بهر ل ٻدان و ئازار، شین هه ٻگه ٻاون. له گه ٻ
 ٿو هه شدا هه و ٻی ده دا له بهرمان هه ست، به ٻام ٿی مه نه مان هه شت و
 له ده وریدا ک ٻی مه ٻمان به ست. ٿو ویش که و ته گ ٻ ٻانه و هی روودا وه که و وتی
 : “د ٻنده کان ٻش دوو هه فته هاتنه گونده که مان ٻ ک ٻکرده و هی چه ک،
 ٿی مه چه کمان له کو ٻو؟ هه رچی هه مان ٻو کاتی خ ٻی (که مال
 پاشا) دامان به بنکه ی ٻلیس. ته نانه ت موس ٻکیشمان له لا نیه.
 لا وه کانمانیان به زار را ٻچ کرد و بردیان، که تا ٿستا نازانین
 له کو ٻن و نه گه ٻاونه ته وه. کا تڏک ٻی لای من هاتن، زرم تکا ل ٻکردن،
 به ٻام هیچ سوودی نه ٻوو، له زه ویان گه وزاندم و نزیکه ی چل قامچیان
 ل ٻدام و خو ٻن له قاچه کانم ر ٻچکه ی به ست و له ه ٻش که وتم. له و سا وه
 وه ک ده بینن من که و تووم”. ل ٻمان پرسی : “ٻی چی ئا وایان ل ٻکردی؟”.
 به ٻی بیرکرده وه وتی : “چونکه کوردم، تڏنا گم که مال پاشا نایه و ٻت
 له و ٻا تدا کورد هه ٻت”. یه کسهر ٻده نگ ٻوو. تا و ٻک خ ٻی ر ٻک کرد و
 چا وه کانی به خ ٻیدا گ ٻ ٻاو به رده وام ٻا وه و وتی “نه خ ٻر، ٿو هی وتم
 هه ٻه ٻوو. که م ٻک له مه و بهر هه ٻه کم کرد. ٿی مه کاتی خ ٻی کورد
 ٻوین، به ٻام ٿستا هه ر هه موومان ٻوینه تورک. ٿو هی له و و ٻا ته دا
 ده ژیه ت هه ر هه مووی تورکه، که مال پاشا به و ج ٻره ی و تووه...”.

ٿو ٻیا وه ک ٻه له هه موو شت ٻه ترسا ته نانه ت له ٿمه ش، وای
 به خه یا ٻا ده هات ده چینه بنکه ی ٻلیس و شکاتی ل ٻده که ین. ٿو
 روودا وه م هه رگیز له بیرنا چ ٻته وه. چ ٻنم له بیرچ ٻته وه؟ عه ق ٻم قبو ٻی
 ناکات. مر ٻق چ ٻن ده توان ٻت ده ست له ٻیا و ٻکی هه ٻنده ٻیر ٻوه ش ٻنی که
 ته مه نی به دوو سا ٻ له سهره و هی سه د ٻی. یان مندا ٻک ته مه نی دوو
 سا ٻان ٻت؟! ”

میر جه لاده ت به ش ٻکی گرنگی نامه که ی ٻی زمان ته رخان کردو وه، ٻی یه
 ٻی وسته ٿی مه ش هه ٻه سته ی له به رده مدا بکه ین. ٿو زمانه کانی دا به شی
 سهر سا به ش کردو وه.

یه که میان: زمانه ٻی که هاتو وه ساده کان: که زمانه سهره تاییه
 دا ٻا وه کان ده گر ٻته وه و ش ٻه کانی زمانی چینی، وه ک نمونه

هـ. ناوه تهوه.

دووهميان: زمانه پـوهلکاووهکان، وهک زمانى تورکى.
سهيميان: ئهو زمانهئى که بهئاسانى خـيان دهگونجـنن. ئهوهشى
دابهبشى سهر دوو جـر کردووه، زمانى کوردى لهجـرى زمانه ئاريهکان
داناوه.

مير جهلادته له نامه کهيدا ويستويه تى وهـامى ئهو زانا زمانهوانيه
تورکه بداتهوه که لهسهرژمـريه کهيدا وشه کوردیهکانى به (8428)
وشه داناوه، بـيه دهـت: "ئهو نووسهرى ساغکردنهوى زمانهوانى
ئه نجامداوه و پشتى بهزانياريهکانى دکتـر فهریجى ئهـمانى بهستووه
که ئه ویش بهههمان مه بهست ويستوويه تى وا دهر بـهـ که کورد
لهـسه نايه تى تورکه وه هاتـبـ و کتـبـکيشى له لایهن بهـئوه بهرايه تى
کـچکردنى گشتى ئهو کات بـاوکردـتهوه و لیستـکيشى سه بارهت به وشه
کوردیهکان بهو شـوه يه داـشتووه:

ناوى زمانهکان ژمارهئى وشهکان

په هلهوى کـن 370

زه ند 1240

تورك (تورکمانى کـن) 3080

ئهرمه نى 220

عهره بى (به تورك کراو) 3000

کوردى 300

فارسی (به تورك کراو) 1030

چهرکەس 60

کهرجى (ئهلبانى) 20

کلدان 108

کهچى دکتـر جهلادته لهوهـامدا زـر بهوردى و ئاگاداريهوه وتويه تى
: "ته نيا کـئى وشه کوردیهکانى شـوه زارى کرمانجیم (که شـوازی
تایبه تى ئاخافتنى خـيه تى) سهرژمـر کردووه، توانیم (13090) وشهئى
ره سه نى کوردى لـ دهستگیر بکهـم".

خـ ئه گهر ئـمه به گیانى نه تهوه ییش نهـوانین و وهک زانا زمانزانه
تورکه کهش پشت به دکتـر فهریج بهستین و لـکدانه وهـکهى میر
جهلاده تیش به دوور بگرین، ته نیا به داننان به هه بوونى (300) وشهئى
ره سه نى کوردى، بهـگه نامه یه کى حاشا ههـنه گرمان ده که وهـته دهست، بـ
سه لماندننى بوونى گه لى کورد. ههرچه نده ئه گهر سهرژمـرى راسته قینه ش
بـ وشه ره سه نه دوور له نه تهوه کانى دیکهئى کورد نه کرابـ.

ههروهک وتمان دکتـر جهلادته زمانى کوردى لهجـرى ئارى و زمانه خـ
گونجـنه ساناکان داناوه که به نه رم و نیانى ده ناسرـتهوه و

به ئاسانیش توانای توانه‌وه‌ی وشه‌ی بیانی تـیدا ده‌بینر. بـ ئه‌وه‌ی وشه‌یه‌کی نوـی کوردی لـدا بـژرـت. (من له‌و روانگـیه‌وه بـچونی تایبه‌تیم هه‌یه که له‌داها توو ده‌یخه‌مه وو). به‌ام به‌بـوای دکتـر جه‌لادته‌ زمانـی تورکی زمانـکی ناوه‌ندییه و له‌توانایدا نییه هه‌مان کاردانه‌وه‌ی تـدا به‌رجه‌سته بـت. له‌به‌رامبه‌ر زمانـی عه‌ره‌بیشدا به‌درـژی ده‌دوـت و ده‌تـ: “زمانـی عه‌ره‌بی ئاری نییه، به‌ام له‌گه‌ زمانـی کوردی له‌نه‌رمی و خـگونجاند، یه‌که ده‌گرـته‌وه و کورد ده‌توانـت وشه‌ی عه‌ره‌بی له‌ناو زمانه‌که‌یدا بتوـنـته‌وه و وشه‌ی دیکه‌ی له‌نوـوه لـدا بـژرـته‌وه”. له‌دوایدا زـر وشه‌ی کوردی هـناوه‌ته‌وه که له‌بنچینه‌دا عه‌ره‌بین، بـ نمونه‌ وشه‌ی civat که له‌وشه‌ی (جماعه civat) ی عه‌ره‌بییه‌وه وه‌رگیراوه، به‌ام له‌کوردیدا (m) گـراوه به‌ (v) و وشه‌که بـته‌civat.

سه‌بارته‌ به‌پـوه‌ندی نـوان زمانـی کوردی له‌گه‌ زمانـی فارسیشدا که تا ئـستا لـکه‌کـینه‌وه له‌سه‌ریاندا به‌رده‌وامه، دکتـر ده‌تـ: “ئه‌و دوو زمانه‌ زـر لـکه‌ نزیکن که زـر ئاساییه مرـف بـت ئه‌وانه دوو شـوه‌زاری سه‌ر به‌یه‌که‌ زمان بن”. له‌دوایدا دکتـر ده‌یه‌وت بـسه‌لمـنـ زمانـی کوردی زـر ده‌وه‌مه‌نده، ئه‌و وته‌یه دـنـته‌وه که په‌یامبه‌ری تورک (زیا گـکـالپ به‌گـ) کاتی خـی وتویه‌تی: “زمانـی کوردی ده‌وه‌مه‌ندترین زمانـی رـژه‌اتییه، به‌زمانـی عه‌ره‌بیشه‌وه”. له‌به‌ر گـرنگی پـدانی دکتـر جه‌لادته‌ له‌ناوه‌تـکی نامه‌که‌یدا به‌زمانه‌وانی، ئـمه‌ش بایه‌خی زـرمان پـدا. ده‌بـت ئه‌وه‌شمان له‌بـر نه‌چـت میر جه‌لادته‌ ماوه‌یه‌کی زـر سه‌رقاـی ساغکردنه‌وه‌ی وشه‌ کوردییه‌کان بووه و یه‌که‌م که‌سیش بووه ئه‌لف و بـی لاتینی کوردی داـشتووه. له‌پاش ئه‌وه باس له‌لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی نامه‌که‌ ده‌که‌ین. له‌شوـنـکی دیکه‌دا مه‌به‌ستی وـاته به‌هـزه‌کانی رـژئاوا سه‌بارته‌ به‌تورکیا، ئاوا بـ مسته‌فا که‌مال باس ده‌کات: “وـاتانی زله‌ـزی ئه‌وروپایی ده‌یانـه‌وت تورکیا له‌ئاسیا و ده‌ورووبه‌ری رووسیا به‌دوور بگـرن”. له‌کـتایی نامه‌که‌شیدا سه‌رسوـمانـی خـی بـ ئه‌تـتورک ده‌رده‌بـت کاتـک باس له‌هه‌وـی له‌ناوبردنی گه‌لـکه‌ ده‌کات که خاوه‌نی سه‌رجه‌م رووخسار و بنه‌ماکانی نه‌ته‌وایه‌تی خـیانن. سه‌رسوـمانـیه‌که‌ی دکتـر له‌گـقارـکی ئه‌مه‌ریکی هه‌قوـاوه که تـیدا ها تووه (له‌ولایه‌تی کالیفـرنیا خـکـله‌خـه‌کانی هیندییه سووره‌کان ته‌نیا ژنـکی ته‌مه‌ن نـوت ساـه و پیاوـکی سـد ساـه‌یان لـ ما بـوه. به‌مه‌به‌ستی شوـن بزرنه‌بوونی ئه‌و خـه‌، حکومه‌تی ئه‌مه‌ریکی رـکخراوـکی زانستی ناردنه‌ شوـنه‌که بـ لـکه‌کـینه‌وه له‌باره‌ی پاشماوه‌ی خـه‌که. رـکخراوه‌که به‌شو و رـژ به‌رده‌وام له‌کار و لـکدانه‌وه دابوو له‌سه‌ر چـنیته‌ی داب و نه‌ریت و شـوازی ژیانیان. بـ ئه‌و مه‌به‌سته‌ش یه‌که یه‌که‌ی قسه‌کانی دوو

[illegible]

وږگڼې اني / ټاڪه عې بدوڼېا

